

PHILIP TRAESE
ISABELLE DE TANDT

Het voorontwerp van wetboek van strafprocesrecht: een kennismaking

I. INLEIDING

Op 17 september 2002 werd door de Commissie Strafprocesrecht¹ een voorontwerp van wetboek van strafprocesrecht aan de minister van Justitie overhandigd. Op 1 oktober 2002 werd de tekst van het voorontwerp op initiatief van de minister van Justitie gepubliceerd in de parlementaire documenten². Gelet op de naderende ontbinding van het parlement in het voorjaar van 2003 werd dit voorontwerp niet door de regering behandeld en derhalve ook niet voor advies aan de Raad van State overgezonden.

Wel werd door de Federale Overheidsdienst Justitie en de commissies voor de Justitie van Kamer en Senaat op 31 januari 2003 een colloquium ingericht waarop de voorstellen van de commissie werden toegelicht en hierop werd gereageerd door vertegenwoordigers van de magistratuur en de advocatuur, evenals door parlementsleden zelf. De handelingen van dit colloquium werden eveneens in de parlementaire documenten gepubliceerd³.

De regering Verhofstadt II heeft in haar regeringsverklaring met geen woord over dit ontwerp gerept, zodat kan geconcludeerd worden dat de indiening van deze tekst in het parlement klaarblijkelijk niet tot de prioriteiten van de huidige regering behoort. Wel werd recent aangekondigd dat de commissie voor de Justitie van de Senaat van plan is binnen afzienbare tijd het voorontwerp van wetboek van strafprocesrecht te onderzoeken en te bespreken, rekening houdend met de reeds opgestelde en te verwachten adviezen⁴. De afwezigheid van enig regeringsinitiatief verhindert immers niet dat de Senaat in zijn rol van reflectiekamer dergelijke tekst zou bespreken en onderzoeken.

De bedoeling van deze bijdrage is een beeld te schetsen van het ingediende voorontwerp en vooral de aandacht te vestigen op die onderdelen die nieuw zijn of afwijken van de geldende wetgeving. Het is vanzelfsprekend niet de bedoeling elk onderdeel van het voorstel exhaustief te bespreken, wat binnen het bestek van deze bijdrage overigens niet mogelijk is.

Zo zullen achtereenvolgens beschouwingen gewijd worden aan het stelsel van nietigheden, de vernieuwingen in het domein van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, de regeling van de rechtspleging, de voorlopige hechtenis, de procedure voor de vonnisgerechten en tenslotte de rechtsmiddelen. Deze bijdrage zal eindigen met enkele algemene beschouwingen en toekomstperspectieven aangaande de hervorming van ons strafprocesrecht.

Vooraf is het nochtans nodig voor een goed begrip een korte schets te geven van de ontstaansgeschiedenis van het huidige voorontwerp van wetboek van strafprocesrecht⁵.

In het ministerieel besluit tot oprichting van de Commissie Strafprocesrecht werden de opdrachten van deze commissie omschreven. De aandacht dient vooral te worden gevestigd op de opsplitsing van de werkzaamheden in twee fasen. De commissie diende immers in een eerste fase hervormingen voor te stellen die bij voorrang dienden te worden doorgevoerd, zonder vooruit te lopen op meer fundamentele keuzes. In een latere fase diende dan een wetboek van strafprocesrecht te worden voorbereid. De

werkzaamheden van de eerste fase hebben, zoals bekend, geleid tot de wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek⁶. De laatste versie van het voorontwerp van de commissie werd in januari 1995 aan de minister van Justitie overhandigd.

Sedert deze datum en vooral sedert de goedkeuring van voormelde wet van 12 maart 1998 heeft de commissie verder gewerkt om het tweede deel van haar opdracht - de redactie van een wetboek van strafprocesrecht - tot een goed einde te brengen. Het moet gezegd dat de afwerking van dit onderdeel van de opdracht niet steeds even vlot is verlopen.

Een eerste versie van een voorontwerp, opgesteld door de voorzitter van de commissie, werd besproken tijdens een colloquium dat op 8 en 9 oktober 1998 in de Senaat werd gehouden. Bij deze gelegenheid werden ook andere voorstellen besproken⁷.

Het voorontwerp van wetboek van strafprocesrecht werd vervolgens vervolledigd met een memorie van toelichting, waarna het geheel aan de minister van Justitie werd overhandigd in september 1999. Na een pauze van een tweetal jaren werd de Commissie Strafrecht via een onderzoeksovereenkomst afgesloten met de universiteiten van Gent en Luik in 2001 belast met het herlezen, herwerken en vertalen van het destijds opgestelde voorontwerp van wetboek van strafprocesrecht. Het is het resultaat van deze werkzaamheden dat in september 2002 aan de toenmalige minister van Justitie werd overhandigd. Tal van wetten die de laatste jaren werden ingevoerd werden in de nieuwe en aangepaste tekst van het voorontwerp verwerkt.

II. DE NIETIGHEDEN IN HET STRAFPROCESRECHT

Het probleem van de nietigheden wordt terecht door menig auteur als één van de zwaarste, zoniet het moeilijkste probleem uit het strafprocesrecht beschouwd.

Het huidige wetboek van strafvordering voorziet nergens in wat een theorie van de nietigheden zou kunnen worden genoemd. Nochtans diende bij voorrang dergelijk stelsel te worden uitgewerkt waarbij twee op zich tegengestelde belangen met elkaar dienen verzoend te worden. Enerzijds is het duidelijk dat de maatschappelijke gevoeligheid terzake niet zou verdragen dat elk vormverzuim met een nietigheidssanctie zou worden bedacht. Anderzijds is het even duidelijk dat bepaalde fundamentele vormvoorschriften in een rechtsstaat slechts kunnen worden gehandhaafd indien de overtreding daarvan daadwerkelijk wordt gesanctioneerd. De artikelen 7 tot en met 10 van het voorontwerp beogen met inachtneming van deze vereisten een evenwichtig systeem uit te werken.

Het voorgestelde stelsel steunt op het onderscheid tussen nietigheden van openbare orde en de andere nietigheidsgronden. Er is nietigheid van openbare orde indien de wet zulks bepaalt en in elk geval bij schending van de bepalingen betreffende de organisatie en de bevoegdheid van de strafgerechten, de huisvredebreuk, de huiszoeking, de telefoontap, de onderzoeksmaatregelen die een schending van de lichamelijke integriteit meebrengen, de ondertekening van de akte en de vermelding van de datum van deze akte⁸. Dergelijke nietigheid kan ambtshalve door de rechter worden uitgesproken en in elke stand van het geding, zelfs voor de eerste keer voor het Hof van Cassatie⁹. Het gaat hier om de substantiële en absolute nietigheden zoals die heden ten dage in de rechtspraak worden erkend¹⁰.

Hoewel zou kunnen worden opgemerkt dat nogal wat onderzoeksmaatregelen voor dergelijke nietigheid in aanmerking komen mag niet uit het oog verloren worden dat het in casu gaat om inbreuken op grondwettelijk gewaarborgde rechten, zoals de

bescherming van het privé-leven. Tegelijk werd bij de bepalingen omtrent de zuivering van het dossier door de kamer van inbeschuldigingstelling het verbod om de nietigheden waarover de kamer van inbeschuldigingstelling heeft beslist voor de vonnisrechter nogmaals aan te voeren aangescherpt door ook de nietigheden van openbare orde onder dit verbod te brengen¹¹. Het is evident dat de wetgever door een wijziging van artikel 7 van het voorontwerp de lijst van nietigheden van openbare orde steeds kan beperken of uitbreiden. Het is dan ook aan te bevelen dat de wetgever bij het invoeren van een nieuwe procedure steeds zou nagaan of de schending van de nieuwe bepalingen het karakter van openbare orde dient te krijgen en desgevallend artikel 7 aanpast.

De nietigheden die niet van openbare orde zijn, worden beheerst door twee essentiële voorwaarden. Enerzijds dient de sanctie van nietigheid uitdrukkelijk bij de wet te zijn bepaald, anderzijds dient het verzuim of de onregelmatigheid de belangen van de partij die de exceptie inroept of de billijkheid van de procedure te hebben geschaad¹². De toevoeging van deze laatste voorwaarde is van groot belang. De notie 'belangenschade' zoals deze in het gerechtelijk recht wordt aangewend¹³ kan niet zomaar naar het strafprocesrecht worden overgebracht¹⁴. De aard van de in het strafproces aan de orde zijnde belangen verzet zich daartegen. Om deze reden werd naast de notie 'belangenschade' in de zin van de krenking van de persoonlijke belangen van de verdachte eveneens de notie van het eerlijk proces in de tekst opgenomen. Dit was nodig aangezien het eerlijk karakter van een proces kan aangetast zijn als gevolg van vormverzuimen die betrekking hebben op andere personen dan de beklaagde, bijvoorbeeld bij het uitvoeren van onderzoeksmaatregelen tegen derden (bv. een onregelmatigheid bij het verhoor van een andere persoon dan de verdachte). De introductie van de notie 'eerlijk proces' in deze context wijst zeer duidelijk op een toenadering tot onder meer het Nederlandse recht¹⁵. Het weze derhalve duidelijk dat het gevolg van een vormverzuim niet automatisch de nietigheid van de betrokken proceshandeling zal zijn.

Wel dienen deze bepalingen te worden samengelezen met de artikelen 3 en 6 van het voorontwerp. In artikel 3 wordt bepaald dat het bewijs door alle middelen mag worden geleverd, met uitzondering van de middelen die niet verenigbaar zijn met de loyaliteit van het proces en de algemene rechtsbeginselen. Voorts bepaalt artikel 6 dat bewijzen verzameld met schending van de rechten van de verdediging uit de debatten worden geweerd en proceshandelingen die deze rechten schenden nietig worden verklaard. Er wordt zodoende een verband gelegd tussen het stelsel van de nietigheden en het leerstuk van de uitsluiting van het onrechtmatig verkregen bewijs. Niettemin mag de bewijswuitsluitingsregel niet worden verengd tot de theorie van de nietigheden. Er is ongetwijfeld een verband doch een bewijselement waarvan gebleken is dat het werd verkregen in strijd met de loyaliteit van het proces of de rechten van de verdediging wordt uit de debatten geweerd, ook indien er strikt genomen geen nietigheid voorhanden is in de zin van de artikelen 7 tot en met 9 van het voorontwerp.

Wel lijkt de tekst van het voorontwerp een grotere rol voor de bewijswuitsluiting weg te leggen dan de recente rechtspraak van het Hof van Cassatie. In een recent arrest oordeelde het hoogste Hof dat bewijswuitsluiting slechts vereist is indien de wet in een formele nietigheid voorziet, de betrouwbaarheid van het bewijs is aangetast of door de begane onwettigheid het eerlijk karakter van het proces in het gedrang komt¹⁶.

III. HET OPSPORINGSONDERZOEK

Eén van de kritieken die na de wet van 12 maart 1998 werden geformuleerd, luidde dat wel was gezorgd voor meer participatiemogelijkheden van de partijen tijdens een

gerechtelijk onderzoek, doch dat aan het opsporingsonderzoek, dat dan toch ongeveer 90% van de vooronderzoeken vertegenwoordigt, op dit punt vrijwel niets werd gewijzigd¹⁷. Deze kritiek was weliswaar terecht doch tevens moet worden opgemerkt dat het invoeren van meer mogelijkheden van tegenspraak in het opsporingsonderzoek technisch niet zo eenvoudig is. In tegenstelling tot het gerechtelijk onderzoek, waar vrij gemakkelijk kan worden bepaald wie partij is en wie niet, dient een persoon in het opsporingsonderzoek niet formeel een bepaalde hoedanigheid te verwerven om als een actor te kunnen worden beschouwd. De hoedanigheid van verdachte en slachtoffer is in tegenstelling tot deze van in verdenking gestelde en burgerlijke partij veel moeilijker af te lijnen. Een grotere participatiemogelijkheid in het opsporingsonderzoek mag dan ook omwille van deze moeilijk af te lijnen partijhoedanigheden niet uitmonden in een aantasting van de efficiëntie van een opsporingsonderzoek. Om deze reden werden in het voorontwerp een aantal rechten in het opsporingsonderzoek ingevoerd - naar het model van het gerechtelijk onderzoek - doch onderworpen aan enkele toepassingsvoorwaarden die de efficiëntie moeten blijven waarborgen. Wij bespreken hierna de belangrijkste vernieuwingen.

1. Het deskundigenonderzoek

In de artikelen 101 tot en met 106 worden enkele bepalingen opgenomen met betrekking tot het deskundigenonderzoek. Het is bekend dat de materie van het deskundigenonderzoek in strafzaken de laatste jaren onder invloed van de rechtspraak van het Arbitragehof gevoelig is geëvolueerd. Waar het eenzijdig karakter van de expertise zowel tijdens het onderzoek ter terechtzitting als tijdens het vooronderzoek lange tijd onbetwist is gebleven heeft het Arbitragehof achtereenvolgens bij arresten van 30 april 1997¹⁸ en 24 juni 1998¹⁹ onderzocht of dit eenzijdig karakter van de expertise, bevolen door de vonnisgerechten en in het vooronderzoek, al dan niet conform was aan het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel, zoals vervat in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet. Wat het onderzoek ter terechtzitting betreft, luidde het antwoord ontkennend²⁰ terwijl het eenzijdig karakter van de expertise in het strafrechtelijk vooronderzoek wel nog op begrip kon rekenen, meerbepaald op grond van het vermoeden van onschuld enerzijds en de doeltreffendheid anderzijds²¹. Niettemin bevatte het arrest van het Arbitragehof van 24 juni 1998 een niet mis te verstane wenk aan het adres van de wetgever: "De wetgever kan, zonder het gelijkheidsbeginsel te schenden, deze optie (bedoeld wordt het inquisitoriaal karakter van het vooronderzoek) milderen en kan bepalen in welke gevallen en onder welke voorwaarden een deskundigenonderzoek contradictoir moet zijn, zelfs in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek"²². Het voorontwerp beoogt aan deze aanbeveling gevolg te geven.

Tenslotte liet ook het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zich niet onbetuigd en besliste in de zaak Mantovanelli dat het gebrek aan tegenspraak bij een deskundigenonderzoek in het vooronderzoek een obstakel kan vormen voor een eerlijk proces in de zin van artikel 6 EVRM²³.

Hoewel geen enkele wettekst uitdrukkelijk in de mogelijkheid voorziet, wordt algemeen aanvaard dat de procureur des Konings ook buiten heterdaad het recht heeft om inlichtingen in te winnen bij een man van het vak. Het voorontwerp legaliseert deze praktijk in de artikelen 100 en 101 en benoemt de door de procureur aangezochte persoon ook als een deskundige²⁴. Deze deskundige dient te worden gekozen uit een lijst die jaarlijks door de hoven van beroep na raadpleging van diverse instanties wordt

opgesteld, hetzij uit personen bekleed met een openbaar ambt of met een opdracht van openbaar nut, hetzij uit personen die een wetenschappelijke activiteit uitoefenen in een instelling voor hoger onderwijs of voor onderzoek. Volgens de memorie van toelichting gaat het hier om een tragsgewijze opsomming, waarbij de vernoemde lijst derhalve de voorkeur geniet. Slechts in spoedeisende gevallen kan een ander persoon worden aangeduid die niet tot één van de vermelde categorieën behoort.

Het voorontwerp bevat het algemeen beginsel dat "de procureur des Konings de modaliteiten bepaalt van het deskundigenonderzoek, rekening houdend met het evenwicht tussen de rechten van de verdediging en de vereisten van de strafvordering"²⁵. Het recht om aanwezig te zijn bij de verrichtingen van de deskundige (zoals het geval is in burgerlijke zaken) wordt rechtstreeks in verband gebracht met deze door de procureur des Konings te maken afweging aangezien bepaald wordt dat 'in voorkomend geval' de verdachte en de persoon die een verklaring van benadeelde persoon heeft afgelegd worden opgeroepen om de verrichtingen bij te wonen²⁶. Aangezien de hoedanigheden van in verdenking gestelde en burgerlijke partij in het opsporingsonderzoek niet bestaan, werd er geopteerd om de tegenspraak te beperken tot de verdachte en de persoon die een verklaring van benadeelde persoon heeft afgelegd. Het behoort vanzelfsprekend tot de bevoegdheid van de procureur des Konings om te bepalen wie als verdachte kan worden aangemerkt. Wat de benadeelden betreft is de toestand eenvoudiger aangezien als criterium werd gekozen voor de hoedanigheid van benadeelde persoon, zoals omschreven in artikel 5bis V.T.Sv., met name de benadeelde die een verklaring van benadeelde persoon heeft afgelegd²⁷. Een benadeelde die dergelijke verklaring niet heeft afgelegd komt derhalve niet in aanmerking om bij de expertise te worden betrokken.

De verhoogde tegenspraak bij de uitvoering van het deskundigenonderzoek betekent eveneens dat de verdachte en de persoon die een verklaring van benadeelde persoon heeft afgelegd aan de procureur de stukken kunnen overhandigen die voor de deskundige zijn bestemd en die volgens hen noodzakelijk zijn²⁸. Zij kunnen tevens alle dienstige opmerkingen maken.

Indien de vereisten van de strafvordering zich daartegen niet verzetten²⁹:

- deelt de procureur des Konings aan de verdachte en de persoon die een verklaring van benadeelde persoon heeft afgelegd een afschrift mee van de beslissing houdende aanwijzing van de deskundige en beschrijving van de opdracht.
- worden de bevindingen van de deskundige na de beëindiging van zijn verrichtingen doch voor het opmaken van zijn verslag en zijn conclusie via de procureur des Konings aan de verdachte en de persoon die een verklaring van benadeelde persoon heeft afgelegd meegedeeld. De procureur bepaalt een termijn waarbinnen schriftelijke opmerkingen kunnen worden geformuleerd.
- zijn de artikelen 979, behoudens wat de eedaflegging betreft, 980 tot 983, 985 en 986 van het Gerechtelijk Wetboek van toepassing.

De bepalingen met betrekking tot het deskundigenonderzoek zijn ongetwijfeld van aard de tegenspraak bij het uitvoeren van een expertise in het opsporingsonderzoek te vergroten. Zulks zal de betrouwbaarheid van een deskundigenverslag vergroten en komt zodoende zowel de verdachte als de benadeelde ten goede. Deze tegenspraak kan nochtans niet worden afgedwongen. De procureur des Konings beslist uiteindelijk of en in welke mate partijen bij een expertise worden betrokken. Deze optie is naar ons oordeel gerechtvaardigd. Verdergaande oplossingen of het inbouwen van een rechtsmiddel tegen dergelijke beslissingen van het parket zou al snel leiden tot werkoverlast voor de parketten enerzijds en nodeloze complicaties en verlenging van de procedure

anderzijds. Indien door het niet toelaten van tegenspraak bij de expertise het recht van verdediging zou zijn geschonden kan zulks vanzelfsprekend worden aangevoerd voor de rechter ten gronde en kan deze daar een sanctie aan verbinden door bijvoorbeeld het deskundigenverslag uit de debatten te weren.

2. Rechten van partijen tijdens het opsporingsonderzoek

De bekommernis van de opstellers van het voorontwerp van wetboek van strafprocesrecht om de partijen in het opsporingsonderzoek meer te laten participeren en op die wijze de discrepantie met het gerechtelijk onderzoek te verminderen, heeft zich ook geuit in de artikelen 124 tot en met 126 van het voorontwerp. In deze artikelen wordt voor het opsporingsonderzoek in een afgezwakte vorm voorzien in een soort inverdenkingstelling (art. 124), een inzagerecht in het dossier (art. 125) en een recht om de uitvoering van bijkomende onderzoeksdaaden te vorderen (art. 126). Hoewel niet echt revolutionair te noemen, valt te verwachten dat deze voorstellen veel reacties zullen oproepen, niet in het minst omdat deze regelingen de intensiteit en de aard van de contacten tussen burger en parket ingrijpend zullen wijzigen.

De inverdenkingstelling is in het gerechtelijk onderzoek vooral van belang omdat hierdoor een aantal rechten voor de betrokkene ontstaan. Dergelijk scharniermoment bestaat in het opsporingsonderzoek niet. Wat de benadeelde betreft, is de toestand anders nu het afleggen van een verklaring van benadeelde persoon in het opsporingsonderzoek eenzelfde functie kan vervullen als de burgerlijke partijstelling in het gerechtelijk onderzoek. Het begrip 'verdachte' diende derhalve te worden geobjectiverd. Het komt er immers op aan te weten wanneer een persoon als verdacht kan worden beschouwd aangezien zulks rechten kan doen ontstaan³⁰. Eenieder die verschillenden malen is ondervraagd door de gerechtelijke of politieke instanties kan een verzoekschrift richten aan de procureur des Konings om te vragen of hij ervan wordt verdacht een strafbaar feit te hebben gepleegd. Eén enkele ondervraging zal derhalve niet volstaan. De procureur dient binnen een termijn van twee maanden te antwoorden en in geval van bevestigend antwoord de aard van het strafbaar feit aan te geven. Indien hij niet antwoordt geniet de verzoeker de in de twee volgende artikelen vermelde rechten³¹. Enkel de persoon die een bevestigend of geen antwoord heeft gekregen, kan derhalve als verdachte beschouwd worden en zal een vraag kunnen formuleren in de zin van de artikelen 125 en 126 van het voorontwerp.

Reeds bij de bespreking van de wet van 12 maart 1998 in het parlement had de Commissie Strafrechtsrecht te kennen gegeven in de tweede fase van haar werkzaamheden ook voor het opsporingsonderzoek in een inzagerecht te willen voorzien³². Artikel 125 geeft aan dit voornemen gestalte. Dergelijke vraag tot inzage kan worden geformuleerd door degene die een verklaring van benadeelde persoon heeft afgelegd alsmede door de persoon die verdacht wordt - in de zin zoals hoger bepaald - van een feit dat strafbaar is met een gevangenisstraf van ten minste één jaar³³. Voor het overige is dit inzagerecht in hoge mate geïnspireerd op het bestaande artikel 61ter Sv., dat het inzagerecht in het gerechtelijk onderzoek regelt. De procureur beschikt over een termijn van één maand om te antwoorden op het verzoek tot inzage. Hij kan de inzage weigeren indien de noodwendigheden van het opsporingsonderzoek dit vereisen of indien inzage een gevaar zou opleveren voor personen of een ernstige schending van hun privé-leven zou inhouden³⁴. Net zoals de onderzoeksrechter kan de procureur de inzage beperken tot een deel van het dossier. In geval van gunstige beslissing wordt het dossier gedurende ten minste 48 uur ter inzage gesteld. Het gebruik van de door de inzage

verkregen inlichtingen wordt op dezelfde manier omschreven als in het gerechtelijk onderzoek, met name in het belang van de verdediging en met inachtneming van het vermoeden van onschuld en de rechten van verdediging van derden alsook het privé-leven en de waardigheid van de persoon.

Een belangrijk verschil met het inzagerecht in het gerechtelijk onderzoek is evenwel dat tegen de beslissing van de procureur des Konings geen hoger beroep mogelijk is³⁵.

Het recht om gedurende het opsporingsonderzoek een bijkomende opsporingshandeling te verrichten, wordt in het volgende artikel 126 geregeld en werd op zijn beurt in hoge mate geïnspireerd op artikel 61quinquies Sv. dat betrekking heeft op het gerechtelijk onderzoek. De gevraagde opsporingshandeling moet nauwkeurig worden beschreven en de procureur kan het verzoek afwijzen indien hij de maatregel niet noodzakelijk acht om de waarheid aan de dag te brengen of indien hij deze maatregel op dat ogenblik nadelig acht voor het opsporingsonderzoek. Ook tegen deze beslissing staat geen rechtsmiddel open.

De afwezigheid van enig rechtsmiddel kan ongetwijfeld worden verantwoord door de wens om het opsporingsonderzoek niet nodeloos te verlengen of te compliceren. De artikelen 10 en 11 van de Grondwet vereisen wellicht niet dat het inzagerecht en het recht om bijkomende onderzoeksdaden te vorderen in het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek op identieke wijze worden uitgewerkt. Anderzijds heeft dit wel tot gevolg dat ook wanneer de procureur niet antwoordt op het verzoek - in tegenstelling tot de overeenkomstige regelen met betrekking tot het gerechtelijk onderzoek - de verzoeker niet het recht krijgt een hogere rechterlijke instantie te adiëren³⁶. Op te merken valt dat in het kader van het bestaande strafrechtelijk kort geding tegen de beslissing van de procureur des Konings wel hoger beroep openstaat.

De hierboven beschreven voorgestelde hervormingen zijn niet extreem te noemen. De aan de verdachte en de benadeelde gegeven rechten dwingen de procureur des Konings zeker niet in een strak keurslijf en laten hem voldoende appreciatievrijheid om te verhinderen dat de efficiëntie van het opsporingsonderzoek zou doorkruist worden door onterechte vragen tot inzage of het verrichten van een opsporingshandeling.

3. Afsluiting van het opsporingsonderzoek

Een laatste belangrijke voorgestelde hervorming in het kader van het opsporingsonderzoek strekt ertoe aan het einde van het opsporingsonderzoek naar analogie met het gerechtelijk onderzoek een inzagerecht te verlenen en de partijen de mogelijkheid te bieden om bijkomende opsporingshandelingen te verzoeken³⁷. In de memorie van toelichting wordt verwezen naar de aanbeveling die de parlementaire onderzoekscommissie Dutroux-Nihoul heeft gedaan om de partijen kennis te geven van het voornemen van de procureur des Konings om de verdachte rechtstreeks voor het vonnisgerecht te dagvaarden³⁸. Ook hier ligt het in de bedoeling de bestaande discrepantie tussen opsporingsonderzoek en gerechtelijk onderzoek te pogen te verminderen. Volgens het voorgestelde artikel 130 dient de procureur des Konings, indien hij de verdachte rechtstreeks wenst te dagvaarden, deze van dit voornemen in kennis te stellen, evenals de persoon die een verklaring van benadeelde persoon heeft afgelegd. Het dossier wordt gedurende ten minste vijftien dagen ter beschikking van die personen gelegd en dezen kunnen binnen deze termijn om bijkomende opsporingshandelingen verzoeken. De procureur is niet verplicht hier op in te gaan en tegen zijn beslissing staat geen enkel rechtsmiddel open.

De mogelijkheid om na inzage bijkomende opsporingshandelingen voor te stellen is van aard de volledigheid en de kwaliteit van het dossier van het opsporingsonderzoek te verhogen. Om de procedure niet nodeloos te verzwaren, werd deze procedure beperkt tot de correctionele rechtbank en tot de politierechtbank doch wat deze laatste instantie betreft enkel in de gevallen waarin overeenkomstig het oude artikel 152 Sv. de persoonlijke verschijning van de beklaagde verplicht was. Er zijn ongetwijfeld redenen voorhanden om deze procedure na de wijziging van de artikelen 152 en 185 Sv. door de wet van 12 februari 2003 te beperken tot het geval waarin de procureur zinnens is de verdachte voor de correctionele rechtbank te dagvaarden.

De hoger voorgestelde hervormingen zijn kleine stappen die niet revolutionair kunnen worden genoemd. Niettemin wordt door deze voorstellen het opsporingsonderzoek ontdaan van een teveel aan eenzijdigheid en inquisitoriale traditie. Tegelijk blijft de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid steeds bij de procureur des Konings zodat de noodzakelijke efficiëntie van het onderzoek niet teloor gaat.

IV. HET GERECHTELIJK ONDERZOEK

1. Algemeen

Ook met betrekking tot het gerechtelijk onderzoek worden in het voorontwerp bepaalde voorstellen gedaan. De in de wet van 12 maart 1998 opgenomen vernieuwingen worden overgenomen. Verder wordt bijvoorbeeld ook het door de onderzoeksrechter bevoelen deskundigenonderzoek voor de in verdenking gestelde en de burgerlijke partij in hoge mate tegensprekelijk gemaakt (artikelen 197 tot en met 203 van het voorontwerp). In dit verband kan worden verwezen naar wat hoger werd gezegd inzake het opsporingsonderzoek.

Ook wordt voorgesteld in een gerechtelijk onderzoek een persoonlijkheidsdossier van de in verdenking gestelde te laten samenstellen³⁹. De onderzoeksrechter kan een moraliteitsonderzoek door de politie laten uitvoeren of een maatschappelijke enquête of een beknopt voorlichtingsrapport laten opstellen door een justitieassistent. Hij kan tevens de in verdenking gestelde aan een psychiatrische of psychologische expertise onderwerpen. Dergelijk persoonlijkheidsdossier, dat reeds eerder door koninklijk commissaris Bekaert werd voorgesteld, zal de rechter toelaten een beter zicht te krijgen op de psychosociale context van de feiten⁴⁰.

2. Klacht met burgerlijke partijstelling

Wellicht de belangrijkste hervorming die in het voorontwerp wordt voorgesteld met betrekking tot het gerechtelijk onderzoek wordt beschreven in de artikelen 141 en 142. Uitgangspunt is geweest dat de onderzoeksrechters - overigens terecht - klagen over het feit dat in sommige gevallen een klacht met burgerlijke partijstelling wordt ingediend en derhalve een gerechtelijk onderzoek dient te worden gevoerd voor feiten waarvoor zulks manifest niet verantwoord is. In sommige gevallen gaat het om vrij banale zaken die door het parket werden geseponeerd of betwistingen die hoofdzakelijk een burgerrechtelijk karakter bezitten. In de huidige stand van de wetgeving bezit de onderzoeksrechter niet de macht om te weigeren in deze omstandigheden de zaak te onderzoeken. Een klacht met burgerlijke partijstelling door een persoon die beweert benadeeld te zijn door een misdrijf stelt de strafvordering in werking zonder dat de onderzoeksrechter zich daartegen kan verzetten⁴¹.

Hoewel het instituut van de burgerlijke partijstelling die de strafvordering in werking stelt zeker geen vanzelfsprekendheid is, werd er niet voor gekozen deze rechtsfiguur af te schaffen⁴². De commissie was immers van oordeel dat de klacht met burgerlijke partijstelling een bescherming vormt tegen een eventuele inertie van het parket en dat de garantie moet geboden worden dat de klacht in elk geval ooit eens wordt onderzocht door een rechter, ook al mondt dit onderzoek uit in de beslissing dat de klacht geen doorgang zal vinden⁴³. Ook werd geoordeeld dat het abusief zou zijn de onderzoeksrechters in te schakelen in het door de minister van Justitie uitgestippelde strafrechtelijk beleid⁴⁴.

De verplichting voor de onderzoeksrechter om elke klacht met burgerlijke partijstelling aan de procureur des Konings mee te delen blijft onverkort bestaan. Vervolgens wordt een onderscheid gemaakt tussen twee mogelijke situaties.

Indien de burgerlijke partijstelling bij de onderzoeksrechter de strafvordering niet in werking stelt, met name omdat de onderzoeksrechter reeds vroeger werd geadieerd, kan de procureur des Konings vorderen de zaak onmiddellijk bij de raadkamer aanhangig te maken omdat de burgerlijke partijstelling niet ontvankelijk is of omdat de klager niet de vereiste hoedanigheid, bekwaamheid of belang bezit om op te treden⁴⁵. De raadkamer zal vervolgens over de ontvankelijkheid van de burgerlijke partijstelling dienen te beslissen. Zelfs indien deze burgerlijke partijstelling de strafvordering niet in werking stelt, kan dergelijke beslissing belangrijk zijn omdat de burgerlijke partijstelling in het gerechtelijk onderzoek bepaalde rechten doet ontstaan (bv. inzagerecht) en ten allen prijze moet vermeden worden dat personen of instellingen op deze wijze in een dossier pogen in te breken zonder dat zij enig belang hebben. De persoon die zich burgerlijke partij heeft gesteld, wordt vanzelfsprekend opgeroepen voor de raadkamer en de beschikking van de raadkamer is vatbaar voor hoger beroep.

Indien de klacht met burgerlijke partijstelling de strafvordering wel op gang brengt, kan de procureur des Konings drie zaken doen. Hij kan vooreerst zelf eveneens een gerechtelijk onderzoek vorderen. Hij kan eveneens de zaak rechtstreeks bij de raadkamer aanhangig maken omdat de klacht niet ontvankelijk is, omdat het feit geen misdaad of wanbedrijf is, omdat er gronden van niet-ontvankelijkheid of verval van de strafvordering bestaan, wegens onbevoegdheid van de onderzoeksrechter of omdat de klager niet de vereiste hoedanigheid, bekwaamheid of belang bezit. Echt nieuw is deze mogelijkheid niet aangezien de procureur ook nu reeds de raadkamer in dergelijke gevallen kon adiëren.

Nieuw is evenwel de derde mogelijkheid, met name het adiëren van de raadkamer "omdat de opening van het gerechtelijk vooronderzoek en de uitvoering van de onderzoeksdaden die daaruit voortvloeien niet in overeenstemming zijn met de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit bedoeld in artikel 1 van het voorontwerp"⁴⁶. Het is duidelijk dat vooral hierdoor zou moeten worden verholpen aan de hoger aangehaalde problemen in verband met het misbruik of oneigenlijk gebruik van het gerechtelijk onderzoek. Uit de tekst en de memorie van toelichting blijkt duidelijk dat de raadkamer de klacht dient te toetsen aan de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit en niet aan de richtlijnen van het strafrechtelijk beleid. Dit is een bewuste keuze. Proportionaliteit heeft essentieel betrekking op het afwegen van belangen en vindt zodoende ook zijn plaats in het strafprocesrecht⁴⁷. Meerbepaald gaat het in casu om een afweging van het belang van de benadeelde bij een gerechtelijk onderzoek enerzijds en de vlotte werking van het strafrechtelijk apparaat anderzijds. Indien het de bedoeling zou zijn een gerechtelijk onderzoek slechts mogelijk te maken voor zaken die binnen de prioriteiten van het strafrechtelijk beleid vallen, wordt de finaliteit van de klacht met bur-

gerlijke partijstelling, met name een garantie voor de burger tegen een ongerechtvaardigde inertie van het parket, volledig ongedaan gemaakt. Er blijven dan nog weinig redenen om de klacht met burgerlijke partijstelling te laten bestaan. Er werd zoals vermeld voor geopteerd om dit instituut te behouden, zeker nu het openbaar ministerie in een vrij sterke afhankelijkheidsrelatie ten aanzien van de minister van Justitie verkeert. Volledigheidshalve kan worden opgemerkt dat in de praktijk te verwachten valt dat een beoordeling op grond van de proportionaliteit en subsidiariteit meestal ook verenigbaar zal zijn met de richtlijnen van het strafrechtelijk beleid aangezien het de bedoeling is dat het gerechtelijk onderzoek voorbehouden blijft voor ernstige feiten. Indien de raadkamer de stelling van het parket volgt, wordt de zaak onttrokken aan de onderzoeksrechter en verwezen naar de procureur des Konings om te handelen als naar recht. Dit betekent dat de procureur een opsporingsonderzoek kan voeren en vervolgens rechtstreeks dagvaarden, seponeren of het initiatief nemen tot een buitengerechtelijke afhandeling. Ook tegen dergelijke beslissing van de raadkamer staat vanzelfsprekend hoger beroep open.

V. DE REGELING VAN DE RECHTSPLEGING

De regeling van de rechtspleging werd reeds grondig gewijzigd door de wet van 12 maart 1998. Dit verklaart waarom in het voorontwerp van wetboek van strafprocesrecht niet zeer veel wordt ingegrepen in deze procedurefase.

Twee zaken zijn nochtans vermeldenswaard. Vooreerst wordt in artikel 218 (het huidige artikel 131 Sv.) een alternatief aangereikt voor de zinsnede die door de wetgever bij wet van 4 juli 2001⁴⁸ was toegevoegd en op grond waarvan de nietigverklaarde stukken niet mogen worden ingezien en niet in de strafprocedure mogen worden aangewend. Bij arrest van 8 mei 2002⁴⁹ heeft het Arbitragehof deze bepaling vernietigd om reden dat deze bepaling veel verder ging dan de door de wetgever nagestreefde doelstelling rechtvaardigde. Het Arbitragehof deed meteen de suggestie een rechter te laten beslissen over het eventueel gebruik à décharge van de betrokken stukken door een beklagde. Het voorontwerp bepaalt nu dat "mits toestemming van de rechter deze stukken enkel maar ten ontlaste kunnen gebruikt worden". Dergelijke toestemming kan zowel door de raadkamer als door de kamer van inbeschuldigingstelling als door de vonnisrechter gegeven worden⁵⁰.

Een tweede vernieuwing die wordt voorgesteld, strekt ertoe aan de raadkamer de bevoegdheid te verlenen om bij de regeling van de rechtspleging meteen over de zaak zelf ten gronde te beslissen⁵¹. De bedoeling is de correctionele rechtbanken te ontlasten van een aantal minder zware zaken.

De raadkamer kan hiertoe slechts overgaan op vordering van het openbaar ministerie of op verzoek van de verdachte, die dit twee dagen voor de verschijning bij verzoekschrift dient te vragen. De raadkamer is niet verplicht op dergelijk verzoek in te gaan. Zelfs indien het openbaar ministerie hierom verzoekt, kan de raadkamer slechts over de grond van de zaak oordelen mits instemming van de verdachte. Dergelijke 'verkorte' procedure kan zodoende nooit worden opgedrongen tegen de wil van de in verdenking gestelde. Overigens is de bijstand van een advocaat voor deze laatste verplicht, onder meer opdat de in verdenking gestelde de consequenties van een eventueel akkoord correct zou kunnen inschatten. De terechtzitting van de raadkamer is in dit geval steeds openbaar⁵².

De burgerlijke partij, de persoon die een verklaring van benadeelde partij heeft afgelegd, evenals de burgerlijk aansprakelijke partij worden van de zitting op de hoogte gebracht⁵³.

De raadkamer die in deze omstandigheden over de grond van de zaak oordeelt, kan slechts een geldboete of een hoofdgevangenisstraf van ten hoogste één jaar uitspreken. Voorts wordt de verbeurdverklaring steeds uitgesproken en kan de raadkamer de beslissing over de burgerlijke vordering ook aanhouden. Hoger beroep tegen de beslissing van de raadkamer over de grond van de zaak is mogelijk binnen de gebruikelijke termijnen van hoger beroep in correctionele zaken. De tekst preciseert niet of de kamer van inbeschuldigingstelling de bevoegdheid heeft in hoger beroep te oordelen dat er voor de onderzoeksgerechten geen reden bestaat om over de zaak zelf te beslissen. Indien aangenomen wordt dat hoger beroep de beslissing van de raadkamer in zijn geheel aan de KI onderwerpt lijkt het antwoord bevestigend te moeten luiden.

Het valt moeilijk te voorspellen in welke mate op deze bevoegdheid van de raadkamer een beroep zal worden gedaan. Men kan veronderstellen dat zulks vooral het geval zal zijn in zaken waar de verdachte de schuldvraag niet zal betwisten en dan ook snel aan de op hem rustende onzekerheid een einde wenst te maken, ook al vereist het voorgestelde artikel niet dat de verdachte zijn schuld bekent.

Anderzijds mag het voor de correctionele rechtbank ontlastende effect nu ook niet worden overschat vermits deze wijze van afhandeling van een strafzaak, gelet op de plaats ervan in het wetboek, enkel mogelijk is indien er een gerechtelijk onderzoek heeft plaatsgevonden⁵⁴.

VI. DE VOORLOPIGE HECHTENIS

Zoals hoger reeds aangehaald, bestond de tweede fase van de opdracht van de commissie Strafprocesrecht erin een vrijwel 'volledig' wetboek van strafprocesrecht voor te bereiden. Deze visie indachtig werd ervoor gekozen de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis in haar geheel te herlezen en over te nemen. Voormelde wet werd vrijwel volledig geïntegreerd in hoofdstuk 4 van titel II van het voorontwerp⁵⁵.

Nieuw zijn nochtans de specifieke rechten van de aangehouden persoon en de herziening van de termijnen van de voorlopige hechtenis.

In de artikelen 242 en 243 worden, tengevolge van de aanbevelingen van het Comité voor de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties, het Europees Comité ter voorkoming van foltering en het Vast Comité van Toezicht op de politiediensten, een aantal rechten voor de aangehouden persoon ingevoerd. Zo bestaat de mogelijkheid voor de aangehouden persoon om een naaste of een derde van diens aanhouding op de hoogte te brengen⁵⁶, evenals het recht om zich door een arts van zijn keuze te laten onderzoeken, naast de mogelijkheid om het ereloon als gerechtskost in aanmerking te laten nemen indien de aangehouden persoon niet over de nodige middelen beschikt. Er is tevens voorzien in het recht een advocaat te raadplegen, doch mits de beperking dat wanneer de persoon die van zijn vrijheid is beroofd in een cel moet overnachten alvorens voor de onderzoeksrechter te verschijnen, deze op zijn verzoek zijn advocaat slechts zal kunnen raadplegen hetzij tussen 20 en 21 uur, hetzij de volgende morgen tussen 7 en 8 uur⁵⁷. Tenslotte wordt de verplichting ingevoerd de aangehouden persoon over zijn rechten in te lichten, moet een individueel en volledig dossier betreffende diens voorlopige hechtenis worden opgesteld en moet de betrokkene onverwijld in kennis worden gesteld van de beslissing tot aanhouding.

Gelet op het arrest van het Hof van Cassatie van 11 december 2001⁵⁸ wordt vervolgens in het tweede lid van artikel 244 van het voorontwerp (artikel 3 WVH) voorgesteld uitdrukkelijk te vermelden dat het bevel tot medebrenging niet als inverdenkingstelling kan gelden.

Een andere nieuwigheid houdt in dat zowel de inverdenkinggestelde als zijn raadsman gedurende 2 dagen vóór de samenvattende ondervraging inzage in het strafdossier kunnen krijgen⁵⁹.

Wat de termijnen van de voorlopige hechtenis betreft, meer bepaald inzake de weerslag van de regeling van de rechtspleging op de vrijheidsbenemende maatregelen, heeft de commissie geopteerd voor de invoering van een uniforme wettelijke regeling, mede n.a.v. de rechtspraak van het Hof van Cassatie. Zo stelt de commissie voor⁶⁰ dat in geval van een vernietiging van de beschikking van verwijzing van de raadkamer bij regeling van rechtsgebied, de afzonderlijke beschikking zal herleven 'als titel van handhaving van de voorlopige hechtenis voor de duur van één maand' te rekenen vanaf de datum van het arrest van het Hof van Cassatie. Daarnaast wordt een regeling betreffende de handhaving van de voorlopige hechtenis op het ogenblik van de regeling van de rechtspleging door de KI voorgesteld, vermits dit door geen enkele wettekst wordt geregeld. Bijgevolg wordt voor alle gevallen van regeling van rechtspleging door de KI deze materie uitgewerkt naar analogie met de procedure voor de raadkamer (behoudens het geval van verwijzing naar assisen, dat afzonderlijk wordt geregeld in artikel 267, § 5 van het voorontwerp), namelijk dat de beschikking als titel van vrijheidsbeneming voor één maand zal gelden.

Vermits voor de aangehouden inverdenkinggestelde de mogelijkheid moet blijven bestaan om de opportuniteit van de handhaving van diens voorlopige hechtenis te laten beoordelen door een rechter, wordt artikel 268 van het voorontwerp, dat artikel 27 WVH overneemt, aangepast.

Weliswaar dient te worden beklemtoond dat het onmogelijk zal zijn een verzoek tot invrijheidstelling in te dienen tussen de uitspraak van de beslissing ten gronde en het verstrijken van de termijn van het hoger beroep.

Andere nieuwigheden⁶¹ zijn deze dat de inverdenkinggestelde en diens advocaat vóór de verschijning voor de KI in kennis moeten worden gesteld van de schriftelijke vordering van de procureur-generaal⁶², daar het maar al te vaak voorkomt dat diens schriftelijke vordering slechts de dag voor of de dag zelf van de terechtzitting bij het dossier wordt gevoegd zonder dat de partijen en/of advocaten ervan kennis hebben kunnen nemen.

Daarnaast wordt expliciet gestipuleerd dat het strafdossier 48 uren vóór de verschijning voor de KI op de griffie ter beschikking dient te worden gesteld aan de inverdenkinggestelde en zijn raadsman. De commissie vond deze uitdrukkelijke vermelding noodzakelijk teneinde de leemte in artikel 30 VHW in dit verband weg te werken, daar het Hof van Cassatie zich houdt aan een strikte toepassing van voormeld artikel. Zo oordeelde het Hof van Cassatie ondermeer dat artikel 22 VHW, betreffende het recht op inzage van het strafdossier, niet van toepassing is tijdens de rechtspleging in hoger beroep⁶³; dat geen enkele wetsbepaling voorschrijft dat het strafdossier gedurende twee dagen voor de terechtzitting van de KI ter beschikking moet worden gehouden van de verdachte en diens raadsman en dat dit geen schending inhoudt van artikel 5.2 E.V.R.M.⁶⁴, zelfs indien een nieuw stuk aan het strafdossier werd toegevoegd sinds de inzage van het strafdossier in eerste aanleg⁶⁵. Vandaar dat de commissie voorstander is om steeds een inzagerecht van 48 uren vóór de verschijning voor de KI toe te kennen.

Tenslotte wordt voorgesteld dat de arresten van de KI een titel van vrijheidsbeneming voor de duur van één maand zouden inhouden. De bestaande toestand veroorzaakt immers een voortdurend over en weer zenden van dossiers gelet op de eerbiediging van de termijnen inzake de procedure voorlopige hechtenis, hetzij voor de raadkamer, hetzij voor de KI, en veroorzaakt uiteindelijk een langere duur van voorlopige hechtenis. Vermits de beschikkingen van de raadkamer, behoudens het instellen van hoger beroep, een titel van vrijheidsbeneming voor de duur van één maand uitmaken vond de commissie dat dit logischerwijze eveneens moest gelden voor de arresten van de KI teneinde het verloop van het gerechtelijk onderzoek te bevorderen⁶⁶. Ook in geval van handhaving door de KI na de vernietiging door het Hof van Cassatie van een eerder handhavingsarrest zal de titel van hechtenis voor één maand gelden⁶⁷.

VII. DE PROCEDURE VOOR DE VONNISGERECHTEN

Betreffende deze procedure worden vier belangrijke nieuwigheden voorgesteld. Artikel 290 van het voorontwerp innoveert door een systeem van zuivering van nietigheden in te voeren, naar analogie van dit voor de onderzoeksgerechten. Dit artikel zal bijgevolg van principieel belang zijn wanneer zaken door middel van een rechtstreekse dagvaarding worden aanhangig gemaakt, wanneer er geen gerechtelijk onderzoek werd uitgevoerd én wanneer er geen relatieve zuivering van nietigheden door de onderzoeksgerechten heeft plaatsgevonden. In al deze gevallen zullen de proceduremiddelen reeds op de inleidende zitting moeten worden aangevoerd en dit op straffe van verval. Deze nieuwigheid werd ingelast teneinde de feitenrechters zo goed als mogelijk te ontlasten van eventuele procedurekwesties, zodat zij de grond van de zaak op een serenere manier zouden kunnen bespreken én teneinde hun uiteindelijke beslissing uitsluitend op geldige proceduregegevens te doen berusten.

Een andere innovatie wordt verwoord in artikel 303 van het voorontwerp, waarin de splitsing van het geding wordt voorgesteld⁶⁸. Dit komt erop neer dat de rechtspleging in twee stappen gebeurt. Eerst zal de rechter zich buigen over de feiten en de schuldvraag en vervolgens spreekt de rechter zich uit over de eventuele straf. De rechtbank doet weliswaar ten gronde uitspraak door middel van één enkele beslissing, die betrekking zal hebben op alle beklaagden die op tegenspraak worden gevonnist, zodat het hoger beroep tegen het vonnis over de feiten en de schuldvraag slechts ontvankelijk zal zijn samen met het hoger beroep tegen het vonnis ten gronde⁶⁹. Door de invoering van deze splitsing zal tijd worden gewonnen, daar men in geval van vrijspraak niet meer hoeft te pleiten over de straf, de maatregelen of de burgerlijke partijstellingen. Daarenboven wordt voorkomen dat een beklaagde die de vrijspraak pleit, gedwongen is subsidiair de opschorting of het uitstel te pleiten, hetgeen immers tegenstrijdig is.

Een derde nieuwigheid betreft de verzending van het vonnis naar de partijen⁷⁰. De commissie gaat er van uit dat het verkrijgen van een kopie van het vonnis als een grondrecht dient beschouwd te worden. Krachtens dit artikel moet de griffier, binnen de vijf dagen na de uitspraak, een afschrift van het vonnis overmaken aan het openbaar ministerie, alle partijen en hun raadslieden. Er werd geopteerd deze termijn niet voor te schrijven op straffe van nietigheid, zodat dat geen invloed zal hebben op de termijnen voor de aanwending van rechtsmiddelen. In concreto vangt de termijn nog steeds aan vanaf de uitspraak van het vonnis. Tevens wordt voorgesteld een uitzondering te maken voor vonnissen van de politierechtbank, wanneer deze betrekking hebben op verkeersmisdrijven, en er geen burgerlijke partij inzake is. Mocht dit budgettair

haalbaar zijn, zou een veralgemening van deze verplichting daarenboven wenselijk zijn.

Een laatste grote vernieuwing heeft te maken met de motivering van de beslissingen van de vonnisgerechten, hetgeen in de artikelen 331 en 340 van het voorontwerp wordt verwoord. Thans geldt deze motiveringsverplichting immers niet voor de politierechtbank of voor de correctionele rechtbank die in tweede aanleg uitspraak doet, behalve wanneer een rijverbod als bijkomende straf wordt uitgesproken. Huidig artikel 163 W.Sv.⁷¹ stipuleert namelijk dat het vonnis de toegepaste wetsbepaling vermeldt en slechts in geval het verval van het recht tot sturen van een voertuig wordt uitgesproken moet het vonnis nauwkeurig de redenen vermelden waarom de opgelegde straf wordt gekozen en het moet eveneens de duur ervan rechtvaardigen. Volgens het voorontwerp zullen in de toekomst alle vonnissen van de politierechtbank en van de correctionele rechtbank moeten beantwoorden aan de vereisten van een degelijke motiveringsverplichting⁷². Er zal bijgevolg geen verschil meer zijn tussen de correctionele rechtbank zetelend in eerste aanleg en deze zetelend in graad van beroep.

VIII. DE RECHTSMIDDELEN

Tenslotte een woordje over de voorstellen van de commissie aangaande de artikelen met betrekking tot de gewone rechtsmiddelen⁷³.

Naar aanleiding van het arrest Van Geyseghem van 21 januari 1999 van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens⁷⁴, alsook naar aanleiding van het wetsvoorstel ingediend door de heren Erdman Bourgeois en Van Hoorebeke⁷⁵, heeft de commissie zich opnieuw over het probleem inzake het verzet gebogen. De commissieleden zijn het eens dat het verzet geen recht meer hoeft te zijn, doch anderzijds menen zij dat het criterium van overmacht, als ontvankelijkheidsvereiste voor een eventueel verzet, waarvan sprake in het wetsvoorstel, dient verworpen te worden. Bijgevolg stelt de commissie voor het criterium van verschoonbaarheid te weerhouden in plaats van dit van overmacht, vermits dat laatste te beperkt is.

Rekening houdend met de toenmalige stand van de bespreking van het wetsvoorstel besliste de commissie de teksten met betrekking tot het verzet niet te wijzigen, doch enkel aan te passen rekening houdend met het arrest Van Geyseghem.

Artikel 457 van het voorontwerp omschrijft de definitie van het vonnis bij verstek zoals voorheen: een vonnis wordt bij verstek gewezen wanneer de partij niet is ondervraagd door de voorzitter en afwezig was bij de vordering van het openbaar ministerie, alsook wanneer na een eerste terechtzitting, waarbij een partij aanwezig was, in diens afwezigheid nieuwe stukken aan het dossier zijn gevoegd. Naast het woord 'partij' werden, rekening houdend met het arrest Van Geyseghem, de woorden 'of de advocaat die haar vertegenwoordigt' ingelast. In dezelfde zin werd artikel 460 van het voorontwerp met betrekking tot het ongedaan verzet geredigeerd.

In navolging van de rechtspraak en de rechtsleer⁷⁶ besliste de commissie een artikel⁷⁷ in het voorontwerp in te voegen, waarin wordt bepaald dat een benadeelde partij zich voor het eerst burgerlijke partij kan stellen in eerste aanleg tijdens het debat over het verzet gedaan door de beklaagde.

Wat het hoger beroep betreft, is de enige nieuwigheid deze waarin artikel 465 van het voorontwerp (oud artikel 202 Sv.) een zesde punt wordt ingevoegd overeenkomstig een cassatiearrest van 12.05.1947⁷⁸. De commissie stelt voor dat het recht om hoger beroep in te stellen eveneens zou toegekend worden aan personen die, zonder partij geweest te

zijn in het geding dat door het vonnis wordt beëindigd, partij worden bij het geding omdat tegen hen een veroordeling of een sanctie wordt uitgesproken.

IX. BESLUIT

Het was binnen het bestek van deze bijdrage niet mogelijk een exhaustieve bespreking van het voorontwerp van wetboek van strafprocesrecht te geven. Wel werd gepoogd de belangrijkste vernieuwingen te belichten.

Het voorgestelde wetboek breekt geenszins met de bestaande traditie en dit was ook helemaal niet de bedoeling. Hoewel de moeilijkheden waarmee justitie worstelt niet kunnen worden ontkend is er geen reden om de intrinsieke kwaliteiten van het geldende strafprocesrecht af te bouwen en tabula rasa te maken van het bestaande stelsel. De bedoeling was dan ook een tekst te ontwerpen die aansluit bij de bestaande procedure en enerzijds verder werkt in de geest van de wet van 12 maart 1998 en anderzijds een aantal vernieuwende elementen incorporeert.

Zoals het een democratische rechtsstaat betaamt, zal het parlement vanzelfsprekend het laatste woord hebben. Het onderzoek van dit voorontwerp dient te gebeuren na raadpleging van alle actoren van justitie (zittende en staande magistratuur, advocatuur, politie) en met een open geest waarbij deze diverse actoren verder kijken dan de impact die een eventuele hervorming zal hebben voor de beroepsgroep waartoe zij behoren. In de voorgestelde tekst zijn er bepaalde onderdelen die de ene of de andere beroepsgroep beter of minder aangenaam in de oren zullen klinken. Dit is onvermijdelijk bij een evenwichtig stelsel van strafprocesrecht, meer nog, het is zelfs een bewijs van het evenwichtig karakter van de voorstellen. Alleen dient de beoordeling van het voorgestelde wetboek te gebeuren op basis van een globale benadering van de voorliggende tekst. Op grond van de omstandigheid dat de zorg voor rechtsbescherming in bepaalde onderdelen van de tekst te veel tot uiting zou komen werd gesteld dat er voor de voorgestelde hervorming geen maatschappelijk draagvlak zou bestaan⁷⁹.

Dergelijke benadering kan niet worden gevolgd. De wetten die de laatste tien jaar de instrumenten voor opsporing en onderzoek hebben uitgebreid, werden in de tekst overgenomen. Bovendien leert een blik op het in de buurlanden geldende strafprocesrecht dat het voorgestelde stelsel geen onevenwicht tussen vervolging en verdediging met zich brengt. Hoe dan ook is het aan het parlement deze tekst te bespreken en eventueel te amenderen. De commissie voor de Justitie van de Senaat is ondertussen begonnen met het onderzoek van de tekst, dat reeds als wetsvoorstel werd ingediend⁸⁰. Hopelijk zal men net voor de tweehonderdste verjaardag van de Code d'instruction criminelle de invoering van een nieuw wetboek kunnen vieren.

Noten

* Philip TRAEST, Hoogleraar Universiteit Gent, Advocaat.

* Isabelle DE TANDT, Gewezen wetenschappelijk medewerkster van de Commissie Strafprocesrecht, Advocaat

¹ De zgn. commissie Franchimont, genoemd naar de voorzitter van de commissie, de Luikse hoogleraar Michel Franchimont. De commissie werd opgericht bij ministerieel besluit van 23 oktober 1991 houdende oprichting van een commissie Strafprocesrecht (B.S., 11 november 1991).

² *Gedr. St.*, Kamer, 2001-2002, nr. 50-2043/001 en Senaat, 2001-2002, nr. 2-1288/1.

³ *Gedr. St.*, Kamer, 2001-2002, nr. 50-2043/002 en Senaat, 2001-2002, nr. 2-1288/2.

⁴ Bijvoorbeeld het omstandige advies dat werd opgesteld door Advocaat-generaal Y. Liegois en het advies dat door de Hoge Raad voor Justitie wordt uitgebracht.

⁵ *Gedr. St.*, Kamer, 2001-2002, nr. 50-2043/001 en Senaat, 2001-2002, nr. 2-1288/1, 3-7.

⁶ *B.S.* 2 april 1998, in werking getreden op 3 oktober 1998.

⁷ Zo werden namens de Universiteit Gent voorstellen gedaan met betrekking tot de problematiek van de anonieme getuigen, het gebruik van spijtoptanten en een eventuele verdeling van de bewijslast met betrekking tot de herkomst van vermogensvoordelen uit een misdrijf. Namens de Université Catholique de Louvain werden voorstellen gedaan met betrekking tot bijzondere opsporingsmethoden en namens de Universiteit Antwerpen met betrekking tot de uitlevering en het internationaal strafrecht. Recente wetgeving bouwt deels voort op de toen gedane voorstellen (*Colloquium herforming strafprocesrecht*, Antwerpen, Maklu, 1998, 255 p.)

⁸ Dit laatste enkel wanneer deze datum nodig is om de gevolgen van de akte te beoordelen.

⁹ Artikel 7 van het voorontwerp.

¹⁰ Memorie van Toelichting, *Gedr. St.*, Kamer, 2001-2002, nr. 50-2043/001 en Senaat, 2001-2002, nr. 2-1288/1, 34.

¹¹ Artikel 234 §5 van het voorontwerp, dat voor het overige grotendeels het huidige artikel 235bis Sv. overneemt. In de doctrine was sedert de wet van 12 maart 1998 meermaals opgemerkt dat de mogelijkheid om een nietigheid van openbare orde opnieuw voor de vonnisrechter aan te voeren, in werkelijkheid het volledige stelsel van zuivering van nietigheden op de helling zette (PH. TRAEST, T. DE MEESTER & A. MASSET, "Le règlement de la procédure et le contrôle de la régularité de la procédure" in La loi du 12 mars 1998 réformant la procédure pénale, Luik, Collection scientifique de la Faculté de droit de Liège, 1998, 195-196).

¹² Artikelen 8 en 9 van het voorontwerp.

¹³ In het voorontwerp van wetboek van strafprocesrecht werd in ruime mate een beroep gedaan op het stelsel van nietigheden zoals uitgewerkt in de artikelen 860 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek. Het beginsel, neergelegd in artikel 2 van hetzelfde wetboek, krachtens hetwelk het Gerechtelijk Wetboek dient te worden beschouwd als het gemeen recht van de procedure, werd zo consequent mogelijk toegepast, zo onder meer ook met betrekking tot het deskundigenonderzoek in strafzaken, waarover later meer.

¹⁴ A. DE NAUW, "De hantering van de begrippen 'belang' en 'normdoel' bij de toepassing van de nietigheidssanctie wegens niet-naleving van de regels uit het strafprocesrecht" in *De norm achter de regel*, Gent, Story-Scientia, 1995, 114-115.

¹⁵ Zie artikel 359a van het Nederlandse wetboek van Strafvordering, dat de rechter toelaat het openbaar ministerie niet ontvankelijk te verklaren indien door het verzuim geen sprake kan zijn van een behandeling van de zaak die aan de beginselen van een behoorlijke procesorde voldoet.

¹⁶ Cass., 14 oktober 2003, A.R. P.03.0762.N, onuitgegeven doch consulteerbaar op de website van het Hof van Cassatie. In de conclusie voor dit arrest door Advocaat-generaal De Swaef wordt opgemerkt dat het voorontwerp van strafprocesrecht bij het beoordelen van de gevolgen van onrechtmatigheden aan de rechter minder armslag geeft dan het betrokken arrest van 14 oktober 2003.

¹⁷ Behoudens dan de invoering van het zgn. strafrechtelijk kort geding in artikel 28 sexies Sv.

¹⁸ Arbitragehof nr. 24/97, 30 april 1997, *B.S.*, 19 juni 1997, 16.447.

¹⁹ Arbitragehof nr. 74/98, 24 juni 1998, *B.S.*, 25 september 1998, 31.445.

²⁰ Het Hof van Cassatie heeft zijn rechtspraak eveneens aangepast doch is meer genuanceerd. Indien het voor de vonnisgerechten gaat om een expertise louter met betrekking tot de burgerlijke belangen aanvaardt het hoogste Hof dat de artikelen 973 en 978 van het Gerechtelijk Wetboek dienen te worden toegepast. Indien het evenwel gaat om een expertise op strafgebied of een gemengde expertise komt het volgens het Hof van Cassatie aan de rechter toe om de modaliteiten ervan te bepalen, rekening houdend met het recht van verdediging en de vereisten van de strafdading (Cass., 8 februari 2000, A.C., 2000, 100; Cass., 12 april 2000, *R.W.*, 2001-2002, 306, noot DE SMET). Het Hof van Cassatie gaat

derhalve niet zo ver als het Arbitragehof, dat geen onderscheid maakte tussen een expertise op burgerlijk gebied en op strafgebied.

²¹ Voor een schets van de evolutie van de rechtspraak van het Arbitragehof en het Hof van Cassatie in deze aangelegenheid raadplege men onder meer PH. TRAEST & P. VAN CAENEGEM, "Het deskundigenonderzoek in strafzaken" in G. DE LEVAL & B. TILLEMANN (ed.), *Gerechtelijk deskundigenonderzoek. De rol van de accountant en de belastingconsulent*, Brugge, Die Keure, 2003, 384-402; B. DE SMET, *Deskundigenonderzoek in strafzaken*, APR, Antwerpen, Kluwer, 2001, 162-206, nr. 276-351.

²² Arbitragehof nr. 74/98, 24 juni 1998, B.S., 25 september 1998, 31.445.

²³ E.H.R.M., 18 maart 1997, Mantovanelli/Frankrijk, Rec., 1997-II, 424.

²⁴ Deze mag evenwel zoals ook nu het geval is de eed niet afleggen, behoudens in geval van een aanstelling bij ontdekking op heterdaad.

²⁵ Artikel 101, tweede lid van het voorontwerp.

²⁶ Zij mogen zich in dit geval laten bijstaan door een advocaat en een technisch raadsman (artikel 101, tweede lid van het voorontwerp).

²⁷ Een verklaring van benadeelde persoon is niet onderworpen aan enige controle op de waarachtigheid ervan. Hoewel het voorontwerp dit niet expliciet bepaalt kan de procureur des Konings ons inziens op grond van de hogervermelde afweging tussen de rechten van de verdediging en de vereisten van de strafvordering nalaten een persoon die dergelijke verklaring heeft afgelegd bij de expertise te betrekken wanneer hij van oordeel is dat de betrokkene geenszins benadeeld kan zijn door het misdrijf.

²⁸ Samenlezing van deze bepaling met artikel 106.1° van het voorontwerp noopt tot het besluit dat de overhandiging van deze stukken niet mogelijk zal zijn indien de procureur des Konings meent dat de vereisten van de strafvordering zich verzetten tegen de mededeling van de beslissing tot aanstelling van een deskundige. In dit geval zullen de partijen immers niet op de hoogte zijn van de deskundigenopdracht.

²⁹ Hierbij neemt het voorontwerp de terminologie over die door het Hof van Cassatie in het eerder vermelde arrest van 8 februari 2000 werd gebruikt. In fine van dit artikel wordt nog - weliswaar enigszins ten overvloede - aangegeven dat de procureur des Konings zich tegen de toepassing van dit artikel kan verzetten indien de noodwendigheden van het opsporingsonderzoek dit vereisen of indien inzage een gevaar zou opleveren voor personen of een ernstige schending van hun privé-leven zou inhouden.

³⁰ Memorie van Toelichting, *Gedr. St.*, Kamer, 2001-2002, nr. 50-2043/001 en Senaat, 2001-2002, nr. 2-1288/1, 79.

³¹ Met name het recht om inzage in het dossier te vragen en om bijkomende onderzoeksmaatregelen te vragen.

³² *Gedr. St.*, Senaat, 1997-98, nr. 704/4, 43.

³³ Hierbij dient acht te worden geslagen op de maximumstraf. Het is niet vereist dat ook de minimumstraf één jaar zou bedragen.

³⁴ De in artikel 61ter Sv. opgenomen weigeringsgronden die betrekking hebben op de ontvankelijkheid van de burgerlijke partijstelling of de beweegredenen van deze partij werden om evidente redenen niet overgenomen.

³⁵ Artikel 125 §6 van het voorontwerp.

³⁶ In het gerechtelijk onderzoek kan immers de K.I. worden geadieerd indien de onderzoeksrechter nalaat een beslissing te nemen.

³⁷ Artikel 130 van het voorontwerp.

³⁸ Memorie van Toelichting, *Gedr. St.*, Kamer, 2001-2002, nr. 50-2043/001 en Senaat, 2001-2002, nr. 2-1288/1, 81.

³⁹ Artikel 196 van het voorontwerp.

⁴⁰ Memorie van Toelichting, *Gedr. St.*, Kamer, 2001-2002, nr. 50-2043/001 en Senaat, 2001-2002, nr. 2-1288/1, 104.

⁴¹ R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2003, nr. 313.

⁴² Hiervoor zou overigens wellicht geen politieke meerderheid te vinden zijn. De herziening van de genocide wet toont dit aan. Het in dit verband bestaande probleem had immers ook kunnen opgelost worden door de klacht met burgerlijke partijstelling in dit kader onmogelijk te maken. Niettemin werd gekozen voor een andere oplossing die voormeld instituut niet in vraag stelt.

⁴³ Memorie van Toelichting, *Gedr. St.*, Kamer, 2001-2002, nr. 50-2043/001 en Senaat, 2001-2002, nr. 2-1288/1, 87-88.

⁴⁴ *ibidem*.

⁴⁵ Artikel 141 §1 van het voorontwerp. Dergelijk initiatief kan ook worden genomen indien de burgerlijke partijstelling niet voldoet aan de in artikel 47 §3 gestelde vormvereisten, zoals de vermelding van de naam van de klager, het strafbaar feit, de aard van de schade en het persoonlijk belang waarop de klager zich beroept.

⁴⁶ Artikel 141 §2.3° van het voorontwerp.

⁴⁷ Over de draagwijdte van het proportionaliteitsbeginsel raadplege men W. VAN GERVEN, "Het proportionaliteitsbeginsel" in *De norm achter de regel*, Gent, Story-Scientia, 1995, 2-17.

⁴⁸ Artikel 6 van de wet van 4 juli 2001 tot wijziging van sommige bepalingen van het Wetboek van Strafvordering en tot wijziging van de wet van 19 februari 2001 betreffende de proceduregebonden bemiddeling in familiezaken.

⁴⁹ *B.S.*, 24 mei 2002.

⁵⁰ Memorie van Toelichting, *Gedr. St.*, Kamer, 2001-2002, nr. 50-2043/001 en Senaat, 2001-2002, nr. 2-1288/1, 112-113. De tekst preciseert niet of dergelijk verzoek nog kan geformuleerd worden voor de vonnisrechter nadat de raadkamer of de K.I. reeds eerder bij de regeling van de rechtspleging afwijzend hebben beslist. Het antwoord op deze vraag lijkt ons ontkennend te moeten luiden.

⁵¹ Artikel 227 van het voorontwerp.

⁵² Discussie zou kunnen ontstaan over de vraag vanaf welk ogenblik en tot wanneer de terechtzitting openbaar is. In tegenstelling tot het geval waarbij de raadkamer tot opschorting besluit en enkel gesteld wordt dat "de beslissing waarbij de opschorting wordt toegestaan in openbare terechtzitting wordt uitgesproken" bepaalt artikel 227 enkel dat de terechtzitting openbaar is.

⁵³ Wat de burgerlijke partij betreft is deze bepaling overbodig aangezien zij bij de regeling van de rechtspleging in elk geval wordt betrokken.

⁵⁴ Sinds de wet van 6 januari 2003 betreffende de bijzondere opsporingsmethoden zal deze afhandeling ook mogelijk zijn in de gevallen waarin de procureur des Konings verplicht is, na het aanwenden van observatie of infiltratie, de zaak voor een wettigheidstoezicht bij de raadkamer aanhangig te maken. Er wordt immers in dit geval verwezen naar het huidige artikel 127 Sv., dat betrekking heeft op de regeling van de rechtspleging.

⁵⁵ Artikelen 242 t.e.m. 279 van het voorontwerp.

⁵⁶ Deze bepaling is een verwoording van de bestaande praktijk.

⁵⁷ Hetgeen weliswaar een permanente dienst van advocaten met zich zal moeten meebrengen.

⁵⁸ Cass. (2de k.) A.R. P.01.1535.N, 11 december 2001, (D.G. en V.A.) <http://www.cass.be>, *Juristenkrant* 2002 (weergave L. ARNOU), afl. 41, 1 (arrest Vercauteren).

⁵⁹ Artikel 263 van het voorontwerp. De aanpassing van artikel 22 VHW is er gekomen na het integreren van het wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *Parl. St.* Kamer 1999-2000, nr. 50 - 0366/001, ingediend door de heren T. GIET en A. FRÉDÉRIC.

⁶⁰ In artikel 267 van het voorontwerp.

⁶¹ Artikel 271 van het voorontwerp.

⁶² Op een bepaald ogenblik werd in het rechtsgebied van het Hof van Beroep te Luik aan de invordering gestelde en aan diens raadsman de inzage in het strafdossier vóór de behandeling door de

kamer van inbeschuldigingstelling geweigerd met het voorwendsel dat dit niet door de wet was bepaald.

⁶³ Cass. 12 mei 1992, *Arr. Cass.* 1991 - 1992, 843; *Pas.* 1992, I, 787.

⁶⁴ Cass. 14 oktober 1992, *Arr. Cass.* 1991 - 1992, 1200; *Pas.* 1992, I, 1158.

⁶⁵ Cass. 9 januari 1991, *Pas.* 1991, I, 420; *Arr. Cass.* 1990 - 1991, 478.

⁶⁶ De huidige toestand veroorzaakt immers een voortdurend over een weer zenden van strafdossier gelet op de eerbiediging van de termijnen inzake de procedure voorlopige hechtenis, hetzij voor de raadkamer, hetzij voor de KI, wat uiteindelijk een langere duur van voorlopige hechtenis met zich meebrengt.

⁶⁷ Artikel 272 van het voorontwerp.

⁶⁸ Deze mogelijkheid werd destijds voorgesteld door de koninklijke commissaris Bekaert (voorontwerp van wetboek, III, 588).

⁶⁹ Hetzelfde zal gelden in geval van verzet ingesteld door een niet verschenen partij.

⁷⁰ Artikel 318 van het voorontwerp.

⁷¹ Artikel 195 W.Sv. wat de correctionele rechtbank betreft.

⁷² Hieronder wordt bedoeld de motivering dewelke in de teksten wordt voorzien, namelijk de motivering van de keuze van de straf, de maatregel, alsook de motivering van de strafmaat of de zwaarte van de maatregel, met verduidelijking dat indien het om een geldboete gaat, het vonnisgerecht rekening kan houden met de sociale situatie van de beklaagde.

⁷³ Artikelen 457 t.e.m. 472 van het voorontwerp.

⁷⁴ Van Geyseghem v. België, E.H.R.M., 21 januari 1999, www.dhcour.coe.fr.

⁷⁵ Wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van strafvordering wat het verstek betreft, *Parl. St. Kamer* 1999-2000, nr. 50 - 0651/001, ingediend door de heren BOURGEOIS, VAN HOOREBEKE en ERDMAN.

⁷⁶ Zie o.a. P. Traest, Bewijs en procesvoering betreffende de burgerlijke vordering voortspruitend uit een misdrijf, in *X. Recht halen uit aansprakelijkheid*, (Verslagboek XIXe Post Universitaire Cyclus Willy Delva 1992 - 1993), Gent, Mys & Breesch, 1993, 239 - 268; Corr. Brugge 14 oktober 1996, *TWVR* 1997, 87, noot P. ARNOU, "Vier vliegen in één klap, of over verzet, opdecimes, burgerlijke partij en tegenvordering in het strafproces", 88 - 90.

⁷⁷ Artikel 463 van het voorontwerp.

⁷⁸ Cass. 12 mei 1947, *Pas.* 1947, I, 198 en zie A. DE NAUW, "Tussenkoms van derden voor de strafrechter", in *A.P.R.*, Gent, 1985; P. VAN CAENEGEM, "De tussenkoms van derden voor de strafrechter ter vrijwaring van hun rechten op een voor verbeurdverklaring vatbare zaak", in *R. Cass.* 1996, 138-140.

⁷⁹ B. DE RUYVER, "Wantrouwen is vicieuze cirkel", *De Standaard*, 13 oktober 2003. In dezelfde zin : F. SCHUERMANS, *Anonieme getuige*, Brussel, Larcier, 2003, 73-74.

⁸⁰ *Parl. St.*, Senaat, 2003-2004, nr. 3-450.